

Aspektualitet i fransk og dansk

Ontologiske aftryk i leksikalsk og grammatisk struktur

Anne Sandfeld Holst Nielsen
Aarhus Universitet

201905911@post.au.dk / anneholstnielsen@gmail.com

ABSTRACT

*This article examines aspectuality in Danish by analyzing the translated forms of the French dynamic verbs in a translation of the first chapter of *Madame Bovary* by Gustave Flaubert. The rather systematic distinction between homogenous and non-homogenous dynamic verbs in French (that is, activity verbs vs. action verbs) is based on aspectuality, and the study takes this distinction as a potential indicator of expressions of aspectuality in Danish. First, all of the simple verbs of the source text were coded for their aktionsart and their morphological aspect in order to analyze their forms in the Danish target text. The translations of dynamic verbs took form in Danish as simple predicates, complex predicates, and different types of constructions. Especially notable were the complex predicates as they were systematically distributed between homogenous and non-homogenous dynamic verbs, implying their aspectual marking. The aspectual nature of actions was expressed by a wide range of syntactic means in the Danish translation, and it was thus difficult to identify a systematic formal difference between homogenous and non-homogenous actions. This grammatical difference from French reflects that Danish lexemes are aspectually unmarked, contrary to French lexemes. The article concludes that the aspectual distinction of actions in Danish is scalar as opposed to the polar distinction in French. However, it is argued that the Danish language does display a general binary difference between homogenous and non-homogenous actions in that forms that represent non-homogenous actions are more likely to be aspectually marked; in accordance with the iconic principle, their more complex form reflects their more complex content.*

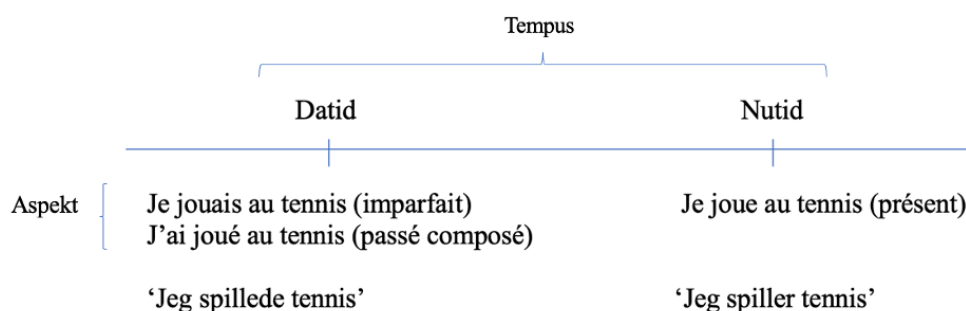
1. INDLEDNING

I franskundervisningen i Danmark lægges ofte vægt på morfologisk aspekt for at analysere brugen af de forskellige franske datidsformer, som ikke har præcise pendanter i det danske verbalsystem. Det rejser spørgsmål om aspekt i dansk: I hvilken grad og hvordan kommer kategorien til udtryk her? I denne artikel vil jeg gennem en analyse af en oversættelse af første kapitel af den franske roman *Madame Bovary* (Flaubert 1857, overs. Lund 2004) undersøge de dynamiske verbers oversatte former med særligt fokus på komplekse prædikater i dansk. Forskellen mellem de to typer af dynamiske verber i fransk, aktions- og aktivitetsverber, er, at de repræsenterer hhv. uhomogene og homogene verbalhandlinger. Med andre ord er det to former, som grundlæggende står for to forskellige typer af indhold. Hypotesen er, at aspektforskellen mellem disse to typer også vil kunne observeres i den danske måltekst, da det også i dansk vil være markeret, at der er forskel på deres indhold, dvs. på de verbalhandlinger, de hver især repræsenterer.

2. TEORETISK BAGGRUND

2.1 Definition

Aspektualitet er en verbal kategori, som har en bred vifte af anvendelser i forskellige sprog. Overordnet er det en tidskategori, som udtrykker et verbums ikke-deiktiske tid i modsætning til tempuskategorien, som udtrykker et verbums deiktiske tid, dvs. placerer verbalhandlingen i fortiden, nutiden eller fremtiden ift. taletidspunkt og referencetidspunkt (Reichenbach 1947, 288). Aspektualitet udtrykker derimod verbalhandlingens indre komposition.

Figur 1. Tempus og aspekt i fransk

Figur 1 skal illustrere tempus og aspekt i fransk; valg af tempus er et valg mellem datid og nutid, mens aspekt er det, der afgør valget mellem de to datider, *imparfait* og *passé composé*. Valget mellem disse to drejer sig ikke om, hvor verbalhandlingen placeres i tid ift. talerens nu, men som nævnt om dens egen indre komposition, dvs. om handlingen betragtes som afgrænset eller uafgrænset. *Imparfait* udtrykker uafgrænset aspekt (1), mens *passé composé* udtrykker afgrænset aspekt (2):

- (1) "Je jouais au tennis chaque lundi"
 jeg spille.IMPERF.1SG til.ART.DEF tennis hver mandag
 'Jeg spillede tennis hver mandag'
- (2) "Hier, j'ai joué au tennis"
 i går jeg'have.PRES.1SG spille.PERF.PART til.ART.DEF tennis
 'I går spillede jeg tennis'

Med (1) kunne man f.eks. forestille sig, at der fortælles om en periode, hvor taleren spillede tennis hver mandag. *Imparfait*-bøjningen angiver, at der er tale om en uafgrænset handling, der så at sige "flyder ud"; det er en vane, som over længere tid gentages jævnlige. Med (2) kunne man forestille sig en situation, hvor taleren bliver spurgt om, hvad gårsdagen stod på, hvortil hun svarer, at hun spillede

tennis. Der er tale om en begivenhed, som afgrænser sig til dagen før, og som måske endda er et engangstilfælde. Denne skelnen mellem afgrænset og uafgrænset aspekt handler om, hvordan verbalhandlingen fremstilles af taleren.

De to eksempler viser, at aspektualitet er en sammensat kategori. Det betyder, at en verbalhandlings aspektuelle fremstilling kan modificeres på det leksikalske, morfologiske og syntaktiske niveau, alt efter hvilket sprog der er tale om (Herslund 1997b, 37). F.eks. bidrager adverbialet *chaque lundi* 'hver mandag' i (1) til den samlede opfattelse af verbalhandlingens aspektualitet, som således ikke kun er modificeret på det morfologiske niveau med imparfait-bøjningen, men også på det syntaktiske niveau med et tidsadverbial. I det følgende vil jeg uddybe forskellen mellem det franske og det danske verbalsystem med fokus på aspektualitet. Jeg reserverer termen "aspekt" til det morfologiske niveau og benytter fremover "aspektualitet" til at tale om denne kategori på tværs af alle sproglige niveauer. Termen "aktionsart" vil blive benyttet til at tale om aspektualitet på det leksikalske niveau.

2.2 Strukturelle forskelle mellem dansk og fransk

Som vist oven for er der grundlæggende forskel på det franske og det danske verbalsystem, idet der i fransk findes flere datidsformer, som refererer til samme punkt på tidsaksen (jf. "Je jouais" og "J'ai joué" i Figur 1), hvorimod der i dansk findes én datidsform (jf. "Jeg spillede" i Figur 1). Forskellen mellem de franske datidsformer er som nævnt deres aspekt. I dansk er det selvsagt ikke muligt at fremkalde aspektnuancer ved brug af en bestemt datidsbøjning, da der kun findes én. Således har det danske verbalsystem en anden grammatisk struktur end det franske.

Denne undersøgelses teoretiske grundlag hviler på sprogforsker Michael Herslunds hypotese om, at et sprogs grammatiske struktur er forbundet med dets leksikalske struktur, hvilket denne forskel på fransk og dansk netop eksemplificerer (Herslund 1997a, 14). At der er sammenhæng mellem grammatisk og leksikalsk struktur betyder, at et sprogs leksikalske indhold hænger sammen med de grammatiske kategorier, det har tilgængeligt. Når det franske sprog f.eks. besidder to mulige datidsformer af verbet *jouer* 'at spille', er det dermed relateret til, hvordan det franske verballeksikon er opbygget, og hvad leksemerne kan udtrykke af betydning. Bøjningen af *jouer* afhænger derfor bl.a. af, hvor verballekset befinder sig i denne leksikalske struktur, dvs. hvilke udtryksmuligheder det har ift. andre verballeksemer. Herslund beskriver det franske verballeksikon som bestående af tre overordnede typer af verber: aktionsverber, aktivitetsverber og tilstandsverber (Herslund 1997b, 39). De er grupperet efter to egenskaber, homogenitet og dynamicitet:

Typer	[±Dynamisk]	[±Homogen]	Eksempel
Tilstandsverber	-	+	<i>être</i> 'at være'
Aktivitetsverber	+	+	<i>jouer</i> 'at spille'
Aktionsverber	+	-	<i>sortir</i> 'at gå ud'

Figur 2. Det franske verballeksikon inddelt efter aktionsart

De tre grupper er inddelt efter deres aktionsart, dvs. den medfødte, leksikalske aspektualitet, som ligger i grundbetydningen.

Tilstandsverberne bærer egenskaberne [-Dynamisk] og [+Homogen]; et verbum som *être* 'at være' er f.eks. et tilstandsverbum. Det er statiske verber, dvs. at de ikke indebærer bevægelse, og med "homogen" menes, at de ikke har en indre grænse. Der er altså intet i selve den leksikalske betydning af *être*, som nødvendigvis afgrænser den handling, verbet repræsenterer.

Aktivitetsverberne, for eksempel *jouer* 'at spille', er [+Dynamisk] og [+Homogen]; disse verber indebærer bevægelse, men ligesom tilstandsverberne er de homogene. Det betyder, at bevægelsen, de denoterer, ikke har en indre grænse; verbet *jouer* 'at spille' udtrykker f.eks. en verbalhandling, som i princippet er uafgrænset og ikke har nogen indre faser, der adskiller sig fra hinanden.

Aktionsverberne kan klargøre begrebet homogenitet yderligere, for det er den eneste af de tre typer, som bærer egenskaben [-Homogen]. Verbet *sortir* 'at gå ud' eksemplificerer denne type; ligesom aktivitetsverberne er verbet dynamisk og denoterer dermed en bevægelse. Modsat aktivitetsverberne er bevægelsen dog afgrænset. Verbalhandlingen, som er udtrykt ved *sortir* 'at gå ud', indeholder nemlig forskellige faser, idet den består af en aktivitet og en tilstand; aktiviteten er det at gå, og som resultat af denne befinder subjektet sig i en ny tilstand eller position ved verbalhandlingens afslutning.

For at afprøve om et verbum er homogent eller uhomogent, kan man lave en deletest: Hvis verbalhandlingen kan deles op i identiske stykker, er det et homogent verbum (Vikner 1994, 144). Verbet *jouer* 'at spille' ville f.eks. kunne opdeles i identiske stykker, som alle denoterede samme indhold (3), hvorimod det uhomogene verbum *sortir* 'at gå ud' med sine forskellige faser ville blive opdelt i stykker med forskelligt betydningsindhold (4). Ved uhomogene verber træder subjektet nemlig over en indre grænse og befinder sig som nævnt i en anden tilstand eller position ved verbalhandlingens afslutning.

(3) *jouer* (homogen) _____
'at spille'

(4) *sortir* (uhomogen) _____
'at gå ud'

I fransk gennemsyrrer begrebet homogenitet hele verbalsystemet, også det morfologiske niveau, hvor det er i spil i valget mellem de franske datider som set i forrige afsnit. Her viste eksemplerne "Je jouais au tennis" og "J'ai joué au tennis", hvordan det homogene verbum *jouer* både kan fremstilles som homogent med *imparfait* (1) og som uhomogent med *passé composé* (2). Det er ifølge Herslund netop den funktion, det morfologiske aspekt har i fransk: at modificere verbers aktionsart, så aktivitetsverber kan fremstilles som uhomogene, og aktionsverber som homogene (Herslund 1997b, 37). F.eks. afgrænser *passé composé*-bøjningen i "Hier, j'ai joué au tennis" 'I går spillede jeg tennis' netop verbalhandlingen, som ellers er udtrykt ved det homogene verballeksem *jouer*.

I modsætning til de franske verballeksemer kan de danske ikke klassificeres så stringent, og derfor har man af naturlige årsager ikke morfologiske bøjninger til rådighed for at modificere den aspektuelle fremstilling af verbalhandlinger (Herslund 1997b, 39). Dog ville verbet *spille* i dansk kunne fremstilles som homogent eller uhomogent ved syntaktisk modificering: ”Jeg var i gang med at spille tennis” eller ”Jeg begyndte at spille tennis”. Et verbum som *gå* er også neutralt på det leksikalske niveau ift. egenskaben [$\pm$ Homogen], men det kan bestemmes som uhomogent eller homogent ved at tilføje et adverbial, f.eks. *gå ud* og *gå omkring*. Med de tilføjelser har man dannet to komplekse prædikater, *gå ud* og *gå omkring*, af det simple prædikat *gå*, hvilket forekommer at fastlægge verbalhandlingernes aspektualitet. Dette vil blive udfoldet senere i lyset af undersøgelsens resultater.

3. METODE: EN ÆKVIVALENSBASERET UNDERSØGELSE

Undersøgelsens sigte er at benytte den systematiske skelnen mellem homogene og uhomogene dynamiske verber i fransk til at belyse aspektualitet i dansk, da forskellen mellem de to typer af verber, aktions- og aktivitetsverber, netop beror på aspektualitet. Denne tilgang forudsætter en vis ækvivalens mellem de dynamiske franske verber og deres oversatte former i den danske måltekst. Jeg antager nemlig, at en ækvivalent oversættelse indebærer, at oversættelsesparrene har samme ontologiske repræsentation, dvs. at de repræsenterer den samme verbalhandling. Med andre ord antages det, at verbalhandlingens homogene eller uhomogene natur ved en ækvivalent oversættelse vil være den samme i dansk som i fransk, da oversættelsesparrene har samme indholdsside. Det er netop denne indholdsmæssige forskel mellem de to typer af dynamiske verber, som kunne fremkomme formmæssigt i målteksten, og som kunne indikere, hvordan aspektualitet udtrykkes i dansk.

Jf. de teoretiske observationer af det franske sprogs leksikalske struktur tages der udgangspunkt i det leksikalske niveau, dvs. i verbernes aktionsart. Der er blevet skelet til det morfologiske aspekt i undersøgelsen, men det behandles ikke direkte i analysen, da det i fransk også tjener den tekstuelle funktion at male for- og baggrund i narrative fremstillinger. Artiklens hovedfokus er snarere den ontologiske fremstilling af verbalhandlingers natur, som aspektkategorien står for, da denne forventes også at kunne observeres i dansk.

3.1 Materiale og fremgangsmåde

De dynamiske verber i første kapitel af Hans Peter Lunds oversættelse af Flauberts *Madame Bovary* (1857, overs. Lund 2004) er genstand for analysen. Desuden er to ældre oversættelser taget i betragtning for at gøre resultaterne mere sikre (Flaubert/Berendsen 1875 og Flaubert/Harder 1967; oversættelserne vil fremover refereres til ved oversætterens navn). Da en vis ækvivalens verberne imellem var nødvendig, blev alle frit oversatte verber udeladt, og ligeså alle kildetekstens komplekse prædikater, da deres aspektualitet bestemmes på det frasale niveau snarere end på det leksikalske. Det er f.eks. frasale verber som *tarder à* + inf. ’tøve med + inf.’, *tâcher de* + inf. ’forsøge + inf.’ og konstruktioner med vage verber som *prendre l’habitude de* + inf., direkte oversat ’tage vanen + inf.’.

Den franske valensordbog *Dicovalence* blev konsulteret i sorteringsprocessen for at sikre oversættelsesparrenes ækvivalens (van der Eynde et al. 2017). Det samme gjorde ordbøgerne Blinkenberg & Høybye (dansk-fransk) og Le petit Robert (fransk-fransk).

Herefter indledtes analysen, ved at alle simple verballeksemmer i romanens første kapitel blev kodet for egenskaberne [$\pm$ Dynamisk] og [$\pm$ Homogen] for at klassificere de dynamiske verber som hhv. aktions- og aktivitetsverber. Alle statiske verber blev frasorteret, såsom tilstandsverber som *être* 'at være', sanseverber som *voir* 'at se' og mentale verber som *accepter* 'at acceptere'. Dernæst blev de dynamiske verber kodet for deres morfologiske aspekt, perfektivt (afgrænset) eller imperfektivt (uafgrænset) aspekt, udtrykt ved hhv. *passé simple* (som kan sammenlignes med *passé composé*) og *imparfait*. Det var naturligtvis forventet, at også det syntaktiske niveau ville have indflydelse på aspektualiteten; dette blev taget i betragtning i selve analysen af de oversatte former, især ved måltekstens simple prædikater, hvis syntaktiske omgivelser blev undersøgt. Alt i alt er denne fremgangsmåde valgt for at tage hensyn til aspektkategoriens sammensatte natur, hvor alle sproglige niveauer kan være i spil.

4. ANALYSE OG DISKUSSION

Tabel 1 herunder er en oversigt over de forskellige typer af oversatte former og fordelingen af dem mellem de to aktionsarter, dvs. hvilke og hvor mange former der i målteksten repræsenterer kildetekstens aktivitets- og aktionsverber. Det er værd at bemærke, at en oversat form i målteksten ikke nødvendigvis har samme aspektualitet som det verbum fra kildeteksten, det repræsenterer, men jeg har så vidt muligt søgt at undgå dette ved at frasortere visse oversatte former, f.eks. ved oversættelsesparret *pousser* og *vokse*: "Aussi poussa-t-il comme un chêne", som oversættes med "Derfor voksede han også som et egetræ." (Lund 2004, 18). Selvom oversættelsen forekommer ækvivalent, har kildeverbet *pousser* en mere inkoativ, og dermed uhomogen, betydning end målverbet *vokse*. Det indikerer de andre oversættelser også, hvor formerne *skød op* og *voksede op* er valgt (Berendsen 1875, 11 og Harder 1967, 13).

Det forventes som nævnt, at der også i den danske måltekst vil være forskel på homogene og uhomogene verbalhandlinger; spørgsmålet er, i hvilken grad og hvordan det er markeret. I det følgende vil de komplekse prædikater blive analyseret, og siden vil jeg mere generelt diskutere markering af aspektualitet i målteksten med udblik til de andre typer af prædikater.

Tabel 1. Oversatte former i kapitel 1 af *Madame Bovary* (Flaubert 1857, overs. Lund 2004*)

	Aktionsverber (100 % = 118)	Aktivitetsverber (100 % = 57)
Simple prædikater	50 % (60)	70 % (40)
Simpelt verbum	49	35
Præpositionelt verbum	4	5
Refleksivt verbum	7	0

Komplekse prædikater	35 % (41)	14 % (8)
V + ADV	27	4
V + V	0	2
V + N	3	2
Andre	11	0
Konstruktioner	13 % (15)	12 % (7)
Kopulativ konstruktion	3	1
Passiv konstruktion	7	3
Kausativ konstruktion	3	0
Antipassiv konstruktion	2	3
Uspecificerede perifraser	2 % (2)	4 % (2)

* For at give et retvisende billede af fordelingen, er kun de oversatte former fra Lund (2004) inddraget i tabellen. I analysen inddrages også eksempler fra de to andre oversættelser (Berendsen 1875 og Harder 1967).

4.1 Komplekse prædikater med *samtidigheds-* og *overgangsbetydning*

Komplekse prædikater består af to elementer: et værtsprædikat i form af et verbum og et co-prædikat (Herslund 2005, 88). Eksemplerne fra *Madame Bovary* herunder viser, at co-prædikatet kan bestå af forskelligt materiale:

(5) V + ADV	<i>kom ind</i>	<i>entra</i> -homogen
(6) V + V	<i>løb og legede</i>	<i>jouait</i> +homogen

Komplekse prædikater er kendetegnet ved en særlig tæt forbindelse mellem værtsprædikat og co-prædikat, som gør, at co-prædikatet ikke kan analyseres som et selvstændigt sætningsled, f.eks. som adverbial; det er blevet "opslugt" af verbet og er således en del af verbalet (Herslund 2005, 88). Denne tætte forbindelse mellem de to elementer er typisk udtrykt ved enhedstryk eller reduceret morfologi. Undersøgelsen viser, at de to ovenstående typer af komplekse prædikater er systematisk fordelt mellem de to aktionsarter: Komplekse prædikater med adverbialt co-prædikat repræsenterer langt overvejende aktionsverber (5), mens komplekse prædikater med verbalt co-prædikat alle repræsenterer aktivitetsverber (6). Det indikerer, at de udtrykker hhv. uhomogene og homogene

verbalhandlinger, dvs. at komplekse prædikater med formen V + ADV, f.eks. *kom ind*, typisk udtrykker uhomogene verbalhandlinger, mens dem med formen V + V som *løb og legede*, udtrykker homogene verbalhandlinger.

Hvad angår de komplekse prædikater med verbalt co-prædikate (6) udtrykker de samtidighedsbetydning, som er naturligt forbundet med aktivitetsbetydning, idet der ikke angives en indre grænse. Her kan man sammenligne med præsens participium, som også udtrykker samtidighed, og som i måltæksten ligeledes kun repræsenterer aktivitetsverber. I Harders oversættelse tager aktivitetsverbet *dormaient* 'sov' f.eks. form som substantiveret adjektiv: "De *sovende* vågnede" (1967, 7). På samme vis optræder aktivitetsverbet *brillait* 'skinnede' som adverbium i en kopulativ konstruktion i Lunds oversættelse: "(...) skyggen var *skinnende* blank" (2004, 13), og *polissonnait* 'strefjede om' optræder som objektsprædikate i Berendsens oversættelse: "(...) opdagede Charles *strefjende om* på markerne" (1875, 11). I nogle franske grammatikker er præsens participium pga. sin samtidighedsbetydning netop beskrevet som markør for *aspect inaccompli* 'uafsluttet aspektualitet' (Riegel et al. 1994, 341). I dansk er brugen af denne form også forbundet med samtidigt igangværende og uafgrænsede verbalhandlinger. De komplekse prædikater med verbalt co-prædikate er endnu et eksempel på sammenhængen mellem simultane verbalhandlinger og aspektualitet, og ud fra artiklens teoretiske ramme kaldes de homogene verbalhandlinger.

De komplekse prædikater med adverbialt co-prædikate (5) repræsenterer langt overvejende aktionsverber. Den mindre andel, som derimod repræsenterer aktivitetsverber, udtrykker en bevægelse uden endemål:

(7) V + ADV	<i>drev omkring</i>	<i>vagabondait</i>
	<i>løb omkring</i>	<i>courait</i>
	<i>fløj rundt</i>	<i>tournoyaient</i>
		+homogen

Disse tre komplekse prædikater med adverbialt co-prædikate adskiller sig fra dem, der repræsenterer aktionsverber, ved at de denoterer en homogen verbalhandling uden en indre grænse, idet de netop ikke har et endemål, hvor subjektet befinder sig i en ny tilstand eller position; derfor er det ikke underligt, at de repræsenterer aktivitetsverber. Langt størstedelen af de komplekse prædikater med adverbialt co-prædikate denoterer derimod en uhomogen verbalhandling med en indre grænse, hvorfor de er naturligt associeret med franske aktionsverber. Det komplekse prædikate *kom ind* er et eksempel herpå:

- (8) "Vi sad i læseværelset, da Rektor *kom ind* fulgt af en ny (...)" (Lund 2004, 13)
 "Nous étions à l'Étude, quand le Proviseur *entra* suivi d'un nouveau (...)" (Flaubert 1857, 47)

Her består det komplekse prædikat af værtsprædikatet *kom* og et co-prædikat i form af det dynamiske adverbium, *ind*. Andre komplekse prædikater indeholder et adverbialt co-prædikat i form af et statisk adverbium som *inde* i "(...) i en alder af femogfyrre *lukkede han sig inde* (...)" (Lund 2004, 16). Om co-prædikatet er dynamisk eller statisk, gælder det, at der er en slående lighed med konstruktioner med sekundær prædikation som (9):

- (9) "Han *kalkede **huset hvidt***" (Herslund 2005, 92)
(10) "Han *lukkede **sig inde***"
(11) "**Han kom ind**"
(sekundær prædikation er markeret med fed, prædikat er i kursiv)

Relationen mellem objektsprædikatet *hvidt* og objektet *huset* i (9) kaldes sekundær prædikation, da det svarer til relationen mellem subjekt og prædikat, som traditionelt kaldes primær prædikation; kort sagt betyder det, at objektsprædikatet udsiger noget om objektet, ligesom prædikatet *kalkede huset hvidt* udsiger noget om subjektet *han* i (9) (Herslund & Ebbesen, n.d.). Parallelt med eksemplet på sekundær prædikation i (9) danner de adverbialle co-prædikater i (10) og (11) prædikativ relation til hhv. objektet og subjektet: I (10) er co-prædikatet *inde* inkorporeret i verbet, samtidig med at det angiver objektets nye tilstand, som er et resultat af verbalhandlingen. I (11) er co-prædikatet *ind* ligeledes inkorporeret i verbet og angiver subjektets nye position, som er et resultat af verbalhandlingen. De komplekse prædikaters to elementer, værtsprædikatet og co-prædikatet, udtrykker hhv. verbalhandlingens dynamiske og statiske fase. Som helhed udtrykker det komplekse prædikat således en overgang fra én fase til en anden, som er forårsaget af en verbalhandling. Nedenstående eksempel illustrerer den overgangsbetydning, komplekse prædikater kan udtrykke i kraft af sekundær prædikation:

- (12) "(...) *kasketten faldt på 'gulvet.*" (Lund 2004, 13)
komplekst prædikat
primær og sekundær prædikation
→ overgang til ADV forårsaget af V
- (13) Katten *'faldt på 'gulvet* (eget eksempel)
simpelt prædikat med adverbial bestemmelse
primær prædikation
→ ingen overgang til ADV forårsaget af V

Der er netop forskel på det komplekse prædikat *faldt på 'gulvet* (12) og det tænkte eksempel *'faldt på 'gulvet* (13), der kan beskrives som et simpelt prædikat *faldt* med den adverbialle bestemmelse *på*

gulvet. Til (12) kan man spørge: *Hvorhen* faldt kasketten? Verbets tryktab angiver, at kasketten ikke befandt sig på gulvet, før den faldt derned. Til (13) kan man derimod spørge: *Hvorhenne* faldt katten? Der er tale om en adverbial bestemmelse *på gulvet*; kasketten faldt, og dette foregik nede på gulvet. Det er illustrativt for den funktion, komplekse prædikater som i (12) udfylder: at udtrykke en overgang forårsaget af en verbalhandling og dermed, i henhold til artiklens terminologi, uhomogene verbalhandlinger. Alt i alt viser analysen, at visse typer af komplekse prædikater har stærk tendens til enten at udtrykke homogene eller uhomogene verbalhandlinger, men de kan faktisk beskrives mere præcist som angivende hhv. samtidighedsbetydning og overgangsbetydning, som så er naturligt forbundet med verbalhandlingens uafgrænsede og afgrænsede natur. De komplekse prædikater viser dermed det danske verbalsystems evne til at udtrykke en verbalhandlings aspektualitet ret præcist og systematisk.

Tabel 1 viser dog, at størstedelen af de oversatte former i målteksten er simple prædikater, men de er ofte modificeret syntaktisk, så det også for dem er angivet, om verbalhandlingen anskues som afgrænset eller uafgrænset. Størstedelen af de simple prædikater er f.eks. en del af en transitiv konstruktion, og her vil objektets homogene eller uhomogene natur smitte af på opfattelsen af verbalhandlingens aspektualitet:

- (14) V + O *reparerede tøj* (Lund 2004, 17)
+homogen *cousait* (Flaubert 1857, 52)
- (15) V + O "Rejs Dem op, *sagde* læreren." (Lund 2004, 13)
-homogen "*Levez-vous, dit* le professeur." (Flaubert 1857, 48)

I (14) tager verbet objekt i form af et homogent massesubstantiv, som derfor ikke underligt repræsenterer et aktivitetsverbum og således en homogen verbalhandling. De simple prædikater som derimod repræsenterer aktionsverber er bl.a. verber, der tager en direkte talehandling som objekt og således er naturligt afgrænsede, idet ytringen udgør verbalhandlingens endemål (15). Også adverbialer kan bidrage til at afgrænse en verbalhandling som i (16):

- (16) V + ADV "Da der var gået en uge, *rejste* hun *igen* (...)" (Lund 2004, 20)
-homogen "*Puis elle partit* au bout de la semaine (...)" (Flaubert 1857, 55)

Her fastlægges verbalhandlingens afgrænsede natur både af den adverbialle ledsætning "Da der var gået en uge" og adverbiet *igen*; i sig selv er verbet *rejse* neutralt. Tager man de syntaktiske omgivelser i betragtning, kan verbalhandlinger i dansk oftest klassificeres som enten homogene eller uhomogene, men det er vanskeligt at observere et gennemgående systematisk skel mellem repræsentationen af homogene og uhomogene dynamiske verber i målteksten. Dette er genstand for diskussion i næste afsnit.

4.2 Aspektuelt (u)markerede prædikater

Baseret på indsigterne fra forrige afsnit kan det fremsættes, at aspektualitet er relevant for beskrivelsen af det danske verbalsystem, da visse prædikater netop benyttes til at fremstille verbalhandlingers aspektualitet på en bestemt måde. Den polære distinktion mellem homogene og uhomogene verbalhandling forekommer dog ikke at give en så præcis beskrivelse som af det franske verbalsystem, hvor begrebet gennemsyrrer alle sproglige niveauer og ligefrem kan redegøre for sammenhængen mellem leksikalsk og grammatisk struktur. Med andre ord forekommer det danske verbalsystem snarere skalært med hensyn til aspektualitet; der er rige muligheder for at udtrykke aspektualitet, men de forskellige aspektuelle udtryk udgør en skala af (u)afgrænsethed, frem for et binært valg mellem afgrænset og uafgrænset. Det er derfor ikke overraskende, at det er vanskeligt at observere et systematisk formelt skel mellem homogene og uhomogene verbalhandling i dansk, som man kan i fransk. Jf. Herslunds hypotese om sammenhængen mellem leksikalsk og grammatisk struktur kan denne grammatiske forskel tilskrives det danske sprogs leksikon: Aspektkategoriens mere skalære natur i dansk afspejler, at de danske verballeksemer overvejende er aspektuelt neutrale. Det betyder, at de som simple verber både har potentiale til at udtrykke en afgrænset og en uafgrænset verbalhandling; deres aspektualitet fastlægges først, når de omdannes til et komplekst prædikat, markeres syntaktisk eller indgår i en kontekst. F.eks. kan verbet *gå* i umarkeret form være homogent og uhomogent alt efter kontekst. Man kunne forestille sig et søskendepar, hvor broren har trængt sig ind på søsterens værelse med det ene formål at drille. For at genetablere privatlivets fred råber hun "Gå!" til ham, hvorved hun næppe beder ham om at begynde at gå på stedet (en homogen verbalhandling), men netop om at forlade værelset, dvs. gå *ud* (en uhomogen verbalhandling).

Forskellen på de franske og danske verballeksemer og deres forskellige grammatiske vilkår kan beskrives med begrebet markerethed. Ifølge Eva Skafte Jensen er markerethed et spørgsmål om, "hvordan forskellige udtryk som står i paradigme sammen, kan beskrives i forhold til hinanden alt efter deres mulige anvendelsesområder" (Skafte Jensen 2009, 171). De franske verballeksemer er aspektuelt markerede på det leksikalske og det morfologiske niveau som enten homogene eller uhomogene, mens de danske overvejende er umarkerede. Ift. at udtrykke aspektualitet indgår de franske verber dermed i symmetriske paradigmer, hvor begge medlemmer af paradigmet er lige meget i stand til at udtrykke aspektualitet:

- (17)   [[+homogen] [-homogen]]
          [[sortais   ] [sortis   ]]

Ift. at udtrykke aspektualitet indgår de danske verber derimod i asymmetriske paradigmer med aspektuelt markerede prædikater, fordi de som simple verber er neutrale på det leksikalske og morfologiske niveau:

(18) [**±homogen** [**-homogen**]]
[gik [gik ud]]

[**±homogen** [**+homogen**]]
[legede [løb og legede]]

Det simple prædikat *gik* har altså et større anvendelsesområde end sin komplekse pendant *gik ud* med hensyn til evnen til at udtrykke aspektualitet. Det kan nemlig både udtrykke homogene og uhomogene verbalhandlinger alt efter kontekst, mens det komplekse prædikat med co-prædikat i form af et retningsadverbium kun kan udtrykke uhomogene verbalhandlinger. Med andre ord er der overlap i paradigmet, da det simple prædikat med sine bredere anvendelsesmuligheder kan vikariere for det komplekse prædikat, som set i det tidligere eksempel med de to søskende, hvor det simple prædikat *gå ud* fra konteksten må tolkes uhomogent. Som nævnt giver begrebet homogenitet ikke den mest præcise beskrivelse af aspektualitet i dansk. Det forekommer i stedet mere elegant med denne beskrivelse:

(19) [**±aspekt.** [**+aspekt.**]]
[**umark. prædikat** [**mark. prædikat**]]

Denne beskrivelse kan generaliseres til de andre oversatte former fra oversættelsen af *Madame Bovary*. Som det fremgår af Tabel 1, er mange af de oversatte former simple prædikater, hvor verbalhandlingens aspektualitet fastlægges af objektets natur eller af adverbialer. Tabel 1 viser også, at forskellige typer af konstruktioner i målteksten repræsenterer både aktions- og aktivitetsverber fra kildeteksten; det er endnu et eksempel på, at det typisk er ved en form for syntaktisk markering, at man i dansk udtrykker en verbalhandlings aspektuelle natur som vist i (20).

(20) [**±aspektualitet** [**+aspektualitet**]]
[**umark. prædikat** [**mark. prædikat**]]

[V [V + O]]
[reparere [reparere tøj]]

[V [V + ADV]]
[rejse [rejse igen]]

[V	[V _{konstr.}	]]
[genoprette	[få genoprettet	]]
[V	[V _{konstr.}	]]
[læse	[læse i	]]

Det umarkerede medlem af paradigmet, dvs. det simple prædikat (V), er dermed ikke blot umarkeret på formsiden, men også på indholdssiden ift. at udtrykke aspektualitet (medmindre det indgår i en kontekst, hvorfra dets aspektualitet kan udledes). Det markerede medlem af paradigmet kan være et komplekst prædikat, f.eks. *kom ind* og *løb og legede*, eller et simpelt verbum, som er syntaktisk markeret, f.eks. *reparere tøj* (V + O), *rejse igen* (V + ADV) og *læse i* (V_{konstr.}) (20). Det skal nævnes, at danske verber, som er morfologisk komplekse (f.eks. *genoprette* og *fremstamme*), kan anskues som aspektuelt markerede på det leksikalske niveau i kraft af deres præfiks.

Hypotesen var, at der i den danske måltæst ville være forskel på repræsentationen af homogene og uhomogene franske verber, fordi der er ontologisk forskel på homogene og uhomogene verbalhandlinger. Ovenstående kan efterlade det indtryk, at de to typer er lige (u)markerede i dansk, og at hypotesen derfor ikke kan bekræftes. Undersøgelsen indikerer dog, at der faktisk kan observeres overordnede forskelle. Som afrunding vil jeg i næste afsnit diskutere dette under anvendelse af det ikoniske princip.

4.3 Aspektmarkering som ikon

Hovedpåstanden i dette afrundende afsnit er, at prædikater, der repræsenterer uhomogene verbalhandlinger, markeres hyppigere på deres forside end dem, der repræsenterer homogene verbalhandlinger. Dermed er der ikke kun semantisk, men også formel forskel på disse to i dansk. Både undersøgelsens simple og komplekse prædikater indikerer denne forskel.

De simple prædikater, som udgør størstedelen af de oversatte former, er overvejende transitive, og som nævnt har objektets referencetype indflydelse på verbalhandlingens aspektualitet. Men ser man til de intransitive simple prædikater, er der en interessant forskel på dem, der repræsenterer aktivitetsverber (homogene verbalhandlinger (21)), og dem, der repræsenterer aktionsverber (uhomogene verbalhandlinger (22)). Prædikater, der repræsenterer aktivitetsverber, forekommer nemlig mere umarkerede på formsiden, da kun to af dem er afgrænset af adverbialer:

(21) *sov*

ringede (...) og *klokken to, da klokken ringede* (...)

hang

skinnede

arbejdede

strøg

vaskede

ventede (...) og så *ventede* man *endnu et år* (...)

dampede

løb

tørrede

betalte

Prædikaterne i (21) adskiller sig på den måde fra de intransitive simple prædikater, som repræsenterer aktionsverber og dermed uhomogene verbalhandlinger (22). De er nemlig alle, med undtagelse af *døde* og *standsede*, adverbialt afgrænset og således aspektuelt markeret på deres forside:

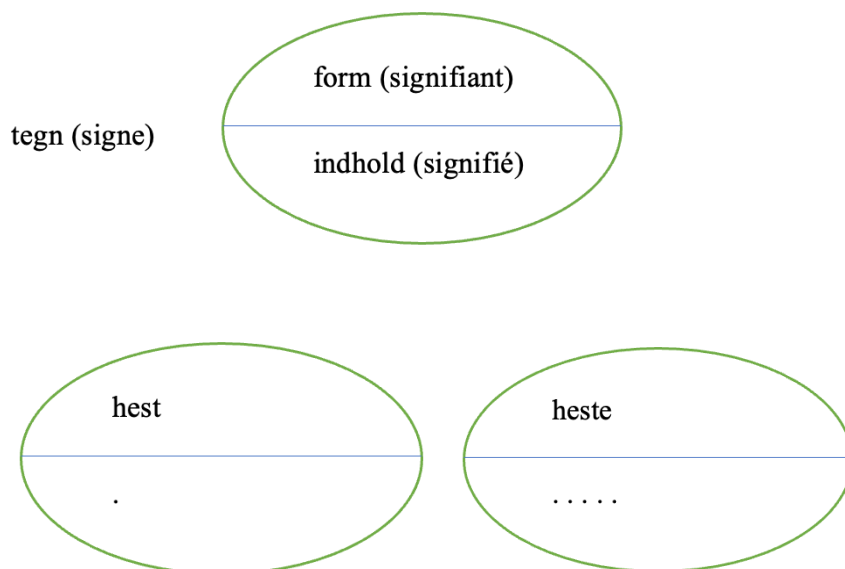
(22)	<i>fulgte</i>	(...) derefter <i>fulgte skiftevis</i> rombeformede stykker fløjls og kaninskind (...)
	<i>kom</i>	(...) <i>så kom</i> der en slags pose (...)
	<i>begyndte</i>	(...) og <i>begyndte derefter pludselig igen</i> på en bænkerad (...)
	<i>døde</i>	Svigerfaderen <i>døde</i> og efterlod kun lidt
	<i>gik</i>	Der <i>gik et halvt år mere</i> (...)
	<i>rejste</i>	<i>Da der var gået en uge, rejste</i> hun <i>igen</i> (...)
	<i>standsede</i>	Han begav sig af sted til fods og <i>standsede</i> i udkanten af landsbyen

Med andre ord vil et prædikat, der på sin forside er aspektuelt umarkeret, med større sandsynlighed repræsentere en homogen verbalhandling. Dette stemmer overens med de komplekse prædikater, som kan siges at have en mere kompleks forside ift. det simple prædikat, de er dannet ud fra (jf. *gik* og *gik ud*). Som Tabel 1 viser, repræsenterer langt størstedelen af de komplekse prædikater nemlig et aktionsverbum, hvilket betyder, at deres indholdsside er kompleks, ligesom deres forside er det. Alt dette indikerer følgende forskel på uhomogene og homogene verbalhandlinger: Udtryk for uhomogene verbalhandlinger har en mere kompleks indholdsside, og det vil typisk fremgå af prædikatets forside. Derfor fremstår udtryk for uhomogene verbalhandlinger hyppigere formelt markeret end udtryk for homogene verbalhandlinger.

Sammenhængen mellem formel og semantisk markering kan beskrives ud fra det ikoniske princip. Dette princip stammer fra semiotikken, hvor sprog anskues som tegnsystemer. Ferdinand de Saussure beskrev det lingvistiske tegn som bestående af to konstituent, *le signifié* og *le signifiant*, som repræsenterer hhv. et koncept og et udtryk (de Saussure 1916, 98; Figur 3). Han lagde vægt på det lingvistiske tegns arbitraritet, dvs. at forholdet mellem et udtryk og det koncept, det denoterer, ikke er naturgivent, men alene baseret på en konvention. Der er altså intet ved konceptet "hest", som nødvendiggør, at netop udtrykket *hest* skal bruges til at referere til dette koncept; det er intet andet end en leksikalsk konvention, man har i dansk. Dette har mødt modstand fra andre lingvister som f.eks. Roman Jakobson, der med sine analyser har lagt vægt på det lingvistiske tegn som ikon (Jakobson 1965, 27). Ikonet beskrives netop som et ikke-arbitrært tegn, da det er karakteriseret ved ligheden mellem tegnets to elementer. Det vil sige, at det indhold, formen repræsenterer, ligner formen selv; dermed er forholdet mellem de to ikke arbitrært, men baseret på deres lighed med

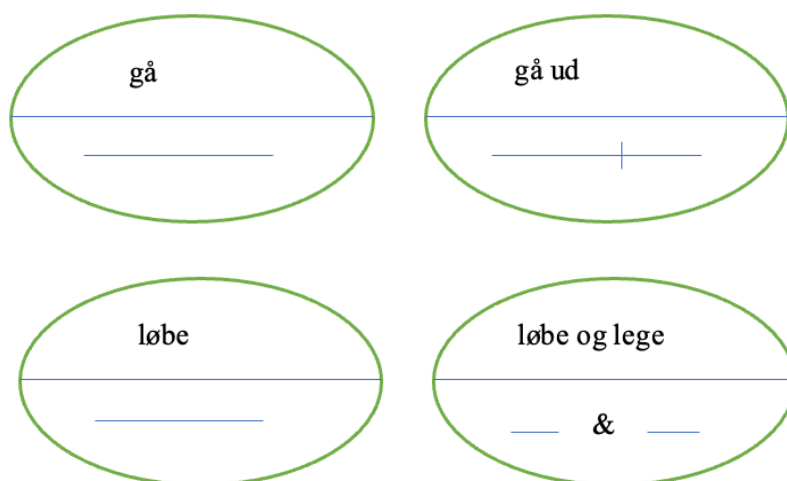

hinanden. Som eksempel giver Jakobson substantivers flertalsform, der i mange sprog er længere end entalsformen. Dette formelle kendetegn signalerer tegnets indholdsside, som netop er et større antal af den genstand, som substantivet i ental denoterer (Figur 3).

Figur 3. Det ikoniske princip illustreret ved substantivers flertalsform

Her er tale om en særlig type ikon ved navn diagram, hvor ikoniciteten beror på det analogiske forhold mellem to tegn og deres respektive konstituentter. Dvs. at den længere flertalsform af et substantiv (*heste*) signalerer et større antal referenter på indholdssiden ift. entalsformen (*hest*), som kun har én referent på indholdssiden (Figur 3).

Figur 4. Det ikoniske princip illustreret ved aspektmarkering

Dette kan forklare, hvorfor uhomogene verbalhandlinger hyppigere markeres formelt end homogene: Deres forside afspejler, at deres indholdsside er mere kompleks ift. de homogene verbalhandlingers indholdsside. Det komplekse prædikat *gå ud* kan netop betragtes som en form, der ikonisk afspejler

sin mere komplekse indholdsside ift. det simple og neutrale prædikat *gå* (Figur 4). Samtidig afspejler *gå ud* i sig selv hver af de faser, det som kompleks verbalhandling består af: Værtsprædikatet *gå* er et udtryk for verbalhandlingens dynamiske fase, mens co-prædikatet *ud* er et udtryk for den statiske fase, dvs. det fundamentale arguments nye tilstand eller position forårsaget af første fase. Også det komplekse prædikat med verbalt co-prædikat, eksemplificeret ved *løbe og lege*, signalerer sin indholdsside med sin forside. Prædikatets parataktiske form afspejler dets indhold, som er to simultane verbalhandlinger (Figur 4).

Med Roman Jakobsons ord tilhører et ikon "vores gennemlevede erfaring" (1965, 37, min overs.); ikonet afmærker vores erfaring af verden i sproget. Analysen viser netop, at det er muligt at observere forskelle i den aspektuelle fremstilling af verbalhandlinger også i dansk, da den ontologiske repræsentation af disse er afmærket i deres sproglige repræsentation. Så selvom brugen af aspektualitet som grammatisk kategori er forskellig i fransk og dansk, er aspektualitet også en almen kategori, som knytter sig til vores opfattelse og fremstilling af verbalhandlinger.

5. KONKLUSION

Hypotesen for denne undersøgelse var, at forskellen mellem homogene og uhomogene verbalhandlinger også i dansk kommer til udtryk, ligesom de franske dynamiske verber bærer denne forskel leksikalsk. Ved undersøgelsen af de oversatte former af aktions- og aktivitetsverberne i oversættelsen af *Madame Bovary* fremkom det, at begrebet homogenitet til en vis grad er nyttigt med henblik på at få et overordnet indtryk af aspektualitet i dansk. Analysen af især de komplekse prædikater viste dog, at det oftere forekommer oplagt at beskrive verbalhandlingers aspektualitet mere præcist som udtrykkende samtidighed eller overgang, hvilket så overordnet er forbundet med deres afgrænsede eller uafgrænsede natur. De simple prædikater viste, at verbalhandlingers aspektualitet i høj grad udtrykkes på det syntaktiske niveau i dansk, f.eks. ved objektets referencetype eller ved adverbialer. Ud fra disse resultater kan det konkluderes, at spørgsmålet om aspektualitet i dansk ikke er et enten-eller-spørgsmål om verbalhandlingers afgrænsede eller uafgrænsede natur, men snarere et spørgsmål om, hvordan verbalhandlingen er (u)afgrænset, og hvordan den har præget subjektet eller objektet. Med andre ord adskiller det danske sprog sig på dette område fra det franske ved at have en skalær snarere end polær aspektuel distinktion. Denne skalære distinktion afspejler, at de danske verballeksemmer i modsætning til de franske er aspektuelt umarkerede på det leksikalske og morfologiske niveau, og at deres aspektualitet derfor først fastlægges utvetydigt, når de omdannes til komplekse prædikater, markeres syntaktisk eller indgår i en kontekst. Undersøgelsens metode var baseret på antagelsen om, at prædikater, der er oversat ækvivalent, har samme ontologiske repræsentation i dansk og fransk, og således samme semantiske markering som homogen eller uhomogen. På den måde blev den polære distinktion i fransk overført på dansk, og dette var nyttigt ift. at belyse den overordnede forskel mellem homogene og uhomogene verbalhandlinger i dansk. Resultaterne indikerede nemlig, at udtryk for uhomogene verbalhandlinger hyppigere forekommer formelt markerede end udtryk for homogene verbalhandlinger. Denne forskel kan ud fra det ikoniske princip beskrives som en indikation af, at uhomogene verbalhandlinger har et mere komplekst indhold. At dette kan observeres i dansk såvel som i fransk giver et billede af, at aspektualitet ikke

blot er en grammatisk bøjningskategori, men også en mere almen, ontologisk kategori, som knytter sig til vores opfattelse og fremstilling af verden. Hvordan denne kommer til udtryk grammatisk, afhænger af et sprogs leksikalske udtryksmuligheder.

REFERENCER

- de Saussure, Ferdinand (red. Charles Bally, Albert Sechehaye, and Albert Riedlinger). 1916. *Cours de linguistique générale*. Lausanne-Paris: Payot.
- Flaubert, Gustave. 1857. *Madame Bovary*. Paris: Éditions Gallimard.
- Flaubert, Gustave. 1875. *Madame Bovary* (Berendsen, N. J., overs.). (Originalt værk udgivet 1857). København: L. A. Jørgensens Forlag.
- Flaubert, Gustave. 1967. *Madame Bovary* (Harder, Uffe, overs.). (Originalt værk udgivet 1857). København: Gyldendal.
- Flaubert, Gustave. 2004. *Madame Bovary* (Lund, Hans Peter, overs.). (Originalt værk udgivet 1857). København: Gyldendal.
- Herslund, Michael et al. 1997a. Grundlag. *Det franske sprog*, kapitel I. <https://detfranskesprog.dk/det%20franske%20sprog>.
- Herslund, Michael et al. 1997b. Konsistens. *Det franske sprog*, kapitel II. <https://detfranskesprog.dk/det%20franske%20sprog>.
- Herslund, Michael. 2005. Komplekse prædikater. *Dansk Funktionel Lingvistik*. KU, HHK, RUC.
- Herslund, Michael & Sten Ebbesen. n.d. *prædikation* i *Den Store Danske* på lex.dk. <https://denstoredanske.lex.dk/pr%C3%A6dikation>, set d. 16. april 2024.
- Jakobson, Roman. 1965. À la recherche de l'essence du langage. *Diogenes*, 51 (J. Havet, trad.). Paris: Éditions Gallimard.
- Reichenbach, Hans. 1947. *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Macmillan Company.
- Riegel, Martin, Jean-Christophe Pellat & René Rioul. 1994. *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaire de France.
- Skaftø Jensen, Eva. 2009. Markeret hvad angår hvad? Om markerethedsteori i grammatikken. *Ny Forskning i Grammatik*, 16, 171-190.
- van den Eynde, Karel, Piet Mertens & Carmen Eggermont. 2017. *Dicovalence*. ORTOLANG (Open Resources and TOols for LANGuage). <https://hdl.handle.net/11403/dicovalence/v1>.
- Vikner, Carl. 1994. Change in Homogeneity in Verbal and Nominal Reference. I C. Bache et al. (red.), *Tense, Aspect and Action. Empirical and Theoretical Contributions to Language Typology*, 141-164. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.